

Írta: Fenyvesi Csaba

A VÉDŐ A FIATALKORÚAK ELLENI KÜLÖN ELJÁRÁSBAN

Az utóbbi évtized fiatalkorúak bűnelkövetésével foglalkozó hazai szakembereinek több olyan kihívásra kellett feleletet adniuk, amely kihívások a világ számos pontján problémákat, nehézségeket jelentenek a különböző, elsősorban fiatalkorúakat érintő jelenségek hatékony megválaszolásában. Többféle modell bevezetésével kísérleteznek Ausztráliától Kanadáig: elsősorban a fiatalok körében vezették be az áldozat-elkövető mediációt, vagy más olyan, az eltereléstől eredményeket remélő eljárásokat, mint a különböző helyreállító igazságszolgáltatási módszerek. A megközelítés mindenhol hasonló: a büntetőjogi felelősségre vonásnak a nemzetközileg is lefektetett garanciákat messzemenőig figyelembe véve kell történnie, a fiatalkorúak érdekeinek legteljesebb szem előtt tartásával. Vannak nézetek, melyek leginkább a teljes elterelésre hajlanak, vállaltan olyan eszközöket alkalmaznak az igazságszolgáltatás során, ami nem „engedi be” a fiatalt a büntetőeljárásba, vagy az eljárás nagyon korai szakaszában vonja ki onnan.

Miközben az elterelő eljárások, alternatív szankciók fokozatosan beépülnek a jogrendbe, a tradicionális büntető igazságszolgáltatási rendszer, illetve a fiatal elkövetőkre vonatkozó külön eljárás is átalakul a fiatalokat érintő ügyek kezelésében. Sokszor ugyanakkor azt látjuk, hogy – noha a jogszabályi környezet, az eljárási garanciák adottak –, a gyakorlatban a fiatalkorúak ügyeiben számos ponton hangsúlytalanok maradnak a már meglévő alapvető jogintézmények, elfogadottnak hitt szakmai követelmények.

A következő tanulmány olyan kérdéseket vizsgál – a védő szerepe és különleges lehetőségei, a törvényes képviselő, mint „másodvédő” jogai, vádelhalasztási lehetőségek, kárjövátétel, fiatalkorúak ügyészének nyújtható módszertani segítség... –, melyek átgondolása gondolatébresztő lehet mindenkinek, aki bűnelkövető fiatalokkal foglalkozik, (a szerk.)

A külön eljárások az általános (rendes) eljáráshoz képest speciális eljárási szabályokat tartalmaznak. Az ezekről szóló Be. fejezetek rendelkezései mutatis mutandis érvényesek, tehát a hagyományos eljáráshoz képest nyújtanak plusz garanciákat, (pl. védőkényszer van) vagy éppen ellenkezőleg, hagyhatják el akár a rendes eljárás egyes szakaszait is (pl. a nyomozás elmaradás a magánvádas eljárásban vagy akár magának a tárgyalásnak a mellőzése a büntető-parancsos vagy tárgyalásról lemondásos eljárásban).

A speciális eljárási szabályok alkalmazásának jogpolitikai indoka többféle. Bár a vétségi eljárás jelentős gyorsítást és könnyítést jelent a büntetői eljáráshoz képest is, az eljárás minél gyorsabb lefolytatása a célja a magánvádas, tárgyalásmellőzéses, a bíróság elé állításos, és a tárgyalásról lemondásos, a terhelt távollétében lefolytatott eljárásnak. A hagyományostól eltérő életviszonyokból következő eltérő szabályozási követelmények alapozzák meg a fiatalkorúak és katonák ellen folytatott eljárásokat.

Az egyes külön eljárások hol „felgazdagított eljárást” eredményeznek (procedure enrichée, pl. fiatalkorúak elleni büntetőeljárás), hol éppen ellenkezőleg „zsugorított eljárást” tesznek lehetővé (procedure réduite, pl. tárgyalás mellőzése, tárgyalásról lemondás), de a

külön eljárás illetőleg az abban hozott határozat akár „egyenértékű” is lehet a hagyományos eljárással (procedure equivalente, pl. a katonai büntetőeljárás)².

A VÉDŐI JOGÁLLÁS SAJÁTOSSÁGAI

A speciális terhelti alanyra tekintettel a Be. kötelező védői részvételt ír elő a fiatalkorú ellen folytatott eljárásban. Azonnal felvetődik a – korábban már elemzett – kérdés, mikor kell a hatóságnak a védőt kirendelnie. Álláspontom szerint nyomban, amint világossá vált, hogy fiatalkorú ellen folyik az eljárás, mégpedig annak érdekében, hogy már a tárgyi és személyi alapos gyanú közlésekor, vagyis az első gyanúsított kihallgatáson jelen lehessen a védő. Sajnos a szabályozás e tekintetben nem pontos, az lenne a helyes, ha a Be. előírná konkrétan az azonnali védői kirendelést, és törvényi módon biztosítaná – a halaszthatatlan eseteket kivéve – a gyanúsított kihallgatáson való védői részvételt. A nyomozóhatóság már gyakran a nyomozás elrendelésekor tisztában vannak azzal, hogy fiatalkorú ellen folyik az eljárás – ugyan még az alapos gyanút nem közölték –, mégsem történik meg a védő kirendelése³. Annak ellenére nem, hogy a törvény helyes értelmezéséből is ez következik, amit általában nem is vitatnak⁴.

A védő bekapcsolódása a fiatalkorú elleni eljárásba hasonló az általánoshoz, annak ellenére, hogy itt kiemelt – állami – érdek lenne biztosítani a mihamarabbi, valódi védői részvételt. Egyes államokban az általánostól eltérő, speciális szabályok találhatók a speciális korú terheltek esetében. Példaként említem meg a francia szabályozást, amely három korcsoportot különböztet meg.

- I. 10-13 évesek
- II. 13-16 évesek
- III. 16-18 évesek.

Az I. korcsoportban csak előállítás a másik kettőben őrizet is alkalmazható. Az I. korcsoportban kötelező a védőügyvédi jelenlét⁵ az előállítástól kezdődően, a II. korcsoportban lehetősége van egy ügyvéddel konzultálni az őrizetbe vételtől kezdve, míg a 16-18 éve közöttieknek ez a jog csak az őrizet 20. órájától adott⁶.

Minta értékű a hazai szabályozás számára is nézetem szerint, hogy védőügyvédet a fiatalkorú szülei hatalmazhatnak meg, vagy hivatalból rendelnek ki egyet. Amennyiben az ügyvédet hivatalból rendelték ki az eljárás költségeit és az ügyvédi díjat – szemben a hazai szabályozással – az állam fizeti.

² Herke Csongor: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás. Jura, 1997/1. 29. o.

³ Ezt a helytelen gyakorlatot észlelték törvényességi felügyeletet gyakorló ügyészek is. Ld.: Gibicsár Gyula-Temesi László: A fiatalkorúak fogva tartása a büntetőeljárás során. Rendészeti Szemle 1994/1. sz.; 19-35. old.
Egy széleskörű – 978 ügyet, 3414 fiatalkorút érintő – 1979-es országos kiterjedésű ügyészeti vizsgálat szerint mindösszesen 297 esetben, a gyanúsítottak 21,3%-ának rendeltek ki védőt a nyomozóhatóságok a gyanúsítás közlése előtt.

⁴ Ezt a helytelen gyakorlatot észlelték törvényességi felügyeletet gyakorló ügyészek is. Ld.: Gibicsár Gyula-Temesi László: A fiatalkorúak fogva tartása a büntetőeljárás során. Rendészeti Szemle 1994/1. sz.; 19-35. old.
Egy széleskörű – 978 ügyet, 3414 fiatalkorút érintő – 1979-es országos kiterjedésű ügyészeti vizsgálat szerint mindösszesen 297 esetben, a gyanúsítottak 21,3%-ának rendeltek ki védőt a nyomozóhatóságok a gyanúsítás közlése előtt.

⁵ A hazai bírói gyakorlat határozott és következetes álláspontot követ a kötelező védővel kapcsolatban: „Feltétlen eljárási szabálysértés valósul meg, ha a városi bíróság a többvádlottas büntetőügyben hivatalból nem észleli; hogy az egyik megvádolt elkövető fiatalkorú, és a megyei bíróság székhelyén kívüli városi bíróság a fiatalkorú ügyében érdemi ügydöntő határozatot hoz.” Legfelsőbb Bíróság. Bfv. I. 1734/1996. sz.) BH 1998/12. 579.sz. jogeset, 904. o.

⁶ Kornideszné Opravil Judit: Jelentés az 1998. évi franciaországi tanulmányútról. Ügyészek Lapja, 1998/4. sz. 73. o.

A magyar jogi szabályozás a védők személyét illetően nem tesz különbséget a fiatalok esetében, pedig ennek elvi és gyakorlati alapja is lenne. Nevezetesen nem tartom elképzelhetőnek és kivetelezhetőnek, hogy külön a fiatalok ügyeire szakosodott védők jelenjenek meg a védőügyvédek körén belül. Már a védőügyvéd is – korábban részletezett – felfogásom szerint szűkítést, egyúttal minőségi kiemélést jelent, ezen belül a fiatalok védőügyvédje⁷ további specializációt jelent. Ahogyan a bíróság összetétele, az ügyész, nyomozók személye specializálódott a fiatalokra, hasonló megkülönböztetést érdemel a védőügyvédi tevékenység és személyi kör is. A ki rendelési gyakorlat is – határozottan állítható – érdemibb védői munkát eredményezne, ha a fiatalokat arra felkészült, sajátos személyiségjegyekkel és ilyen irányú affinitással is bíró védőügyvédek látnák el.

Hasonló jellegű álláspont már megfogalmazódott a szakirodalomban: A fiatalok (sértettek) terheltek védelmi jogai érvényesítésének feltételeit biztosítaná, „ha bevezetnék a hivatásos gyermekjogi képviselő intézményét, amely többek között vállalhatná a gyámügyeket, a diákjogi ügyeket a gyermekjogi tanácsadást és a jogsegély-szolgáltatást.” A családok, valamint a gyermekek jogait és érdekeit védő tevékenységhez nélkülözhetetlen az önként szerveződött civil közösségek bevonása, szolgáltatásaik, felajánlott programjainak igénybevétele. Itt említendő a Magyar Helsinki Bizottság, az Alkotmány- és Jogpolitikai Intézet (COLPI) Jogklinika programja, amely az olyan budapesti vagy Budapest-környéki, előzetes letartóztatásban lévő fogvatartottak számára nyújt – a jogklinikával szerződéses jogviszonyban álló ügyvédek útján – ingyenes jogi képviseletet, akiknek meghatalmazott védőre nincs pénzük⁸.

A védő panaszjoggal élhet a fiatalokkal szemben elrendelt őrizet kapcsán, azonban ezen jogát csak akkor tudja gyakorolni, ha erről tájékoztatást kap, közlik vele is a határozatot. Ez is azonban, csakúgy, mint a védő nyombani kirendelése, csorbát szenved. A nyomozó hatóságok rendszerint csak a fiatalok terhelteknek biztosítanak panaszjogot, (hiszen ő „kéznél” van), elmulasztva a védő és – hozzáteszem – a védői jogosítványokkal bíró törvényes képviselő jogfelhívását. A fiatalok őrizetbe vételéről értesítik általában a törvényes képviselőt, miközben a panaszjogukra való hatósági felvilágosítás, illetve annak dokumentálása elmarad⁹.

Nem tartom szerencsésnek azon megoldást, hogy a védő kirendelő határozaton közlik az őrizetbe vétel tényét, mivel ebből a védő számára nem derül ki az őrizetbe vétel tény- és jogalapja, indokolása. Így nem tud érdemi mondanivalót sem fűzni esetleges panaszához, arról nem is beszélve, hogy figyelembe véve a postai átfutások időtartamát, mire erre lehetősége lenne már lejárt a 72 órás őrizeti időtartam, amikor is már vagy szabadlábban van a terhelt, vagy előzetes letartóztatásba helyezték.

Fölvetődött olyan nyomozói álláspont is, hogy nem is kell közölni a védővel, illetve a törvényes képviselővel az őrizetbe vételi határozatot. Előbbivel azért, mert erre nincsen megfelelő időtartam, rövid az őrizet ideje, utóbbival pedig azért nem, mert a Legfelsőbb

⁷ A „védőügyvéd” kifejezés használata annál inkább helyénvaló, mivel az új Be.-ben és így a közeljövőben már találkozhatunk a Be.-ben több „ügyvéddel”. Lesz tanú ügyvédje, pótmagánvádoló ügyvédje, és jelen van (a hatályos szabályozásban) már a felülvizsgálat során szereplő ügyvéd is, akik nem védők, nem védőügyvédek. Az elsődleges ok a kifejezés dicséretére azonban az, hogy az új Be.-ben – nagyon helyesen – már csak ügyvéd láthat el védői tevékenységet, – sem a törvényes képviselő ex lege, sem más személy nem lehet meghatalmazás alapján sem védő -, így a védőügyvéd kifejezés találoán és követésre érdemes módon utal a funkcióra és a hivatásos alanyra is.

⁸ Orell Ferenc János: A fiatalok védelemhez való joga. Belügyi Szemle 1998/12. sz. 97. o.

⁹ Egyetértve Gibicsár Gyula- Temesvári László szerzőpárossal; miután a nyomozóhatósági formanyomtatvány-határozatokon nincs is rovat a törvényes képviselő, illetve a védő nyilatkozata számára, a törvénynek megfelelő gyakorlat kialakítása és folytatása érdekében célszerű lenne a panaszjogra vonatkozó rovat kialakítása az előrenyomtatott határozatokon, valamint a panaszok biztosítása egységes dokumentálásának előírása.

Bíróság 122. sz. kollégiumi állásfoglalása szerint a törvényes képviselő nem lehet jelen az előzetes letartóztatás előtti meghallgatáson, tehát „analóg” módon nem jár neki az őrizetbe vételi panaszjog sem. A védővel kapcsolatos „időhiány” minden jogi alapot nélkülöz, ugyanakkor a másik „kibúvó” lehetőséget ad számomra kifejtetni, hogy a kollégiumi állásfoglalás érvelése sem fogadható el, sem jogi-kriminálisztikai, sem jogpolitikai okokból. Jogi oldalról azért nem, mert a törvényes képviselő – nem vitásan – védői jogokat gyakorol az eljárás során, márpedig az előzetes letartóztatás előtti meghallgatáson a védő részt vehet. Így a törvényes képviselőnek is joga van a részvételre. A nyomozást a jelenléte semmilyen formában nem hátráltatja, a nyomozási érdekeket nem veszélyezteti. Jogpolitikai oldalról pedig éppen a fiatalkorú speciális személyiségére, az előzetes letartóztatás mint legsúlyosabb kényszerintézkedés nyomozói terhére tekintettel szükség lenne a bizalmat, támogatást sugárzó, közvetítő törvényes képviselő, rendszerint az „utoljára megmaradt” szülő jelenléti támogatására, pszichés segítségére.

A TÖRVÉNYES KÉPVISELŐ MINT „MÁSODVÉDŐ”

A törvényes képviselő¹⁰ jogaival kapcsolatos álláspontokat az is befolyásolta, hogy a védők között még jelenleg szerepel a törvényes képviselő is (Be. 45.§ (1) bek. b.), de csak helyi bíróságon vétség miatt folytatott eljárásban. Erre alapozva a nyomozás soráni előzetes letartóztatásban nem vehet részt, illetve az egész nyomozás során a törvényes képviselő nem járhat el védőként¹¹.

Ez az értelmezés csak formállogikailag állta meg legfeljebb a helyét, de semmiképpen nem volt kívánatos. Pontosan a nyomozás az a szakasz, amikor a legnagyobb segítségre van szüksége a még kialakulatlan személyiségű fiatalkorú terheltnek. Ezt védőjén kívül leginkább a törvényes képviselőtől kaphatja meg, akár védőként, akár „másodvédőként”, a hivatásos védő mellett. Ráadásul olyan – leginkább lelki – segítséget tud nyújtani, amit a védő csak nagyritkán, akkor is másképpen. Továbbá a Be. azon szabálya, amely a törvényes képviselőnek védői jogosultságokat adományoz, nem tartalmaz szűkítést, korlátozást a bírósági szakaszra, az-álláspontom szerint-a nyomozásra is értelmezendő.

Érvelésemet támasztja alá az 1995-ös Be. módosítás, amely kimondta, hogy a vádirat előtti előzetes letartóztatási meghallgatásról „a törvényes képviselőt és a gondozót is értesíteni kell” (302.§ (2) bek.), akik felszólalhatnak. (Be. 302./B.§)¹².

Továbbá az új Be. szabályozása, amely rögzíti, hogy „a törvényes képviselő az ügy iratait a nyomozás elvégzése után megtekintheti. Egyébként a törvényes képviselő jelenléti, észrevételezési, felvilágosítási és indítványtételi, valamint jogorvoslati jogára¹³ a védő jogai irányadók.” (új Be. 451.§) A megfogalmazásból látható, hogy a törvényes képviselő nincs

¹⁰ Előfordulhatnak olyan, törvényben meghatározott esetek, hogy eseti gondnokot kell a hatóságnak kirendelnie. Az eseti gondnok – nézetem szerint védővé nem válik – ugyanakkor a törvényes képviselői jogai „részállnak”, azokat gyakorolhatja.

¹¹ Berkes György: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás új szabályai. Magyar Jog, 1973/9. sz. 517. o.

¹² Ezt a – jogharmonizációs – Be. változtatást az 1995. évi XU. iktatta be. A törvény huszonnyolc szakaszban a Büntető Törvénykönyvet, tizenegy szakaszban a Büntetőeljárás Törvényt és hét szakaszban a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (Bv tvr.) rendelkezéseit változtatta meg. A fiatalkorúakat érintő változtatásokat a Gyermekjogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 2-án kelt Egyezménynek az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett és a Magyar Köztársaságra nézve 1991. október 7-én hatályba lépett követelményi indokolták. Az Egyezmény 40. Cikkének 2. pont b/3. pontja ugyanis előírja, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsított gyermeknek joga van ahhoz, hogy ügyét ügyvédjének, valamint szüleinek vagy törvényes képviselőjének jelenlétében bírálják el.

¹³ A jogorvoslat keretében a törvényes képviselő is élhet a vádlott javára fellebbezéssel, azáltal kibővül az erre jogosultak Be. 242.§ I. pontban meghatározottak köre. Ezt a törvényes képviselő – csakúgy mint a védő – a terhelt hozzájárulása nélkül gyakorolhatja. A Legfelsőbb Bíróság – általam, a külön eljárás céljai, okaira alapozva, elfogadhatónak tartott – álláspontja szerint azonban csak akkor élhet a fellebbezési jogával, ha a terhelt az elsőfokú ítélet meghozatalakor a 18. életévét még nem töltötte be. Ld. Bírósági Határozatok. 1992/164. sz. jogeset. Például nem tartozik közé a fogva levő terhelttel való kapcsolattartás (beszélő), ami nem feltétlenül szerencsés, hiszen pont a tartósan szabadságától megfosztott fiatalkorú számára „kínzó” a bezártság, az egyedüllét, az idegen, barátoktól, szülőktől mentes környezet. Megfontolandó lenne erre is kiterjeszteni a törvényes képviselő jogosultságát.

kirekesztve a nyomozásból, ott védői jogokat gyakorolhat, ebben szűkítés csak az iratok megismerésében található. Ugyanakkor – álláspontom szerint – kirekeszti a fogvatartott terhelttel való kapcsolattartásból is, mint védői jogból, ami nem feltétlenül szerencsés.

A törvényes képviselő jogállásánál azt kell tisztázni, kívánatos-e a fiatalok terheltségére tekintettel a védővel azonos jogokat biztosítani számára, (ezáltal mintegy „másodvédővé” emelni), vagy csak arra hasonlított. A nemzetközi vizsgálat azt mutatja, hogy általában nem kap védői jogosítványokat széles körben, teljes átfedés nincs. A védői jogállást arra megfelelő képzettséggel bíró jogalkalmazókra (ügyvédre, jogi egyetemi oktatóra, stb.) bízják, nem a törvényes képviselőkre, akik- mint korábban már utaltam rá – általában laikusok és – a büntetőeljárásban sem szerencsés módon – érzelmileg túl közel állók. Így gyakorta az ügy (bizonyítékok, kényszerintézkedések, stb.) helyes megítéléséhez szükséges „oldaltávolsággal” sem bírnak, ami inkább hátrány a terheltekre nézve, mint előny. Ezen érvekre alapozva magam sem tartom helyesnek a törvényes képviselő védőkénti fellépését. Olyan jogosítványokat szükséges számára adni, ami a – különösen a fogvatartott – fiatalok büntetőeljárásából származó káros hatásait tompítja, semlegesíti.

A hazai szabályozás is ezt az elvet követi. A jelenlegi – pontatlan, belső ellentmondású Be. – szabályozás, mind az új Be. alapján különbség van a védő és a törvényes képviselő jogállása között. Hasonlítanak egymásra, ám a törvényes képviselő nem gyakorolhatja a védői jogok teljességét, hiszen mint az új törvény felsorolásából is látszik az nem kimerítő a védőügyvéd „sokigéjű” jogosítvány sorozata szélesebb, mint a törvényes képviselő taxatív felsorolt jogosítványai¹⁴.

A mostani szabályozásban az is vitatható, hogy mikortól, illetve hogyan keletkezik a törvényes képviselő védői jogállása. A Be. 48.§ (1) bek. b. pontja szerint „védő lehet a helyi bíróságon vétség miatt folytatott eljárásban a törvényes képviselő.” A megfogalmazásból két következtetés vonható le. Az egyik: külön meghatalmazás vagy kirendelés nem kell a védő jogálláshoz, az létrejön a belépéssel, „fellépéssel”. A másik: a bírósági szakasz megkezdésekor indulhat ez a fellépés. Itt a tárgyalás már nem lehet vitás, azonban felmerül a tárgyalás előkészítése: vajon ott már lehet-e a törvényes képviselő védő? A kérdés megválaszolásához azt is érdemes megvizsgálni, hogy a törvényes képviselő védőkénti részvétele elégséges-e a törvény által előírt védői kötelezettségnek.

Nézetem szerint a törvényes képviselő védői fellépése nem felel meg önmagában a törvényi előírásnak, miután a jelenlegi – általam bírált – szabályozásban nem vehet részt a nyomozási szakaszban sem védőként. Másrészt a hivatásos védőügyvédi funkció sokkal inkább alkalmas a fegyverek egyenlőségének biztosítására, különösen a fiatalok elleni eljárásban szükséges a jogi-kriminológiai-pszichológiai ismeretekkel rendelkező védő „hatékony” tevékenysége¹⁵.

Így a törvényes képviselő mindenkor csak „másodvédő” szerepet tölthet be, a hatóságok nem elégedhetnek meg fiatalok esetében a törvényes képviselő védői létével. Éppen ezért az eredeti kérdésre válaszként is azt fogalmazom meg, hogy a tárgyalás előkészítésén is

¹⁴ A perbeszéd tartás sem illeti meg a törvényes képviselőt, ezt azonban nem is tartom célszerűnek bevezetni, leginkább az elfogultság, a laikusság okán. Továbbá csak egy perbeszéd tartható, azt fenn kell tartani a hivatásos védőügyvédnek.

¹⁵ Itt jegyzem meg, hogy látásom szerint a védőnek – az általánosan megengedett adatgyűjtése keretében – lehetősége van a fiatalok esetében fennálló speciális bizonyítékok figyelembe vételével – akár személyesen, akár magánnyomozói iroda megbízásával – környezetanulmányt készíteni, azt bizonyítékként becsatolni az ügy irataihoz. Ezzel mintegy létrehozhat – az „ellenszakértői” vélemény mintájára – egy „ellentanalulmányt” is, mert nem biztos, hogy az adatgyűjtés eredménye megegyezik a hatóságéval.

jobb, ha a hivatásos védő vesz részt és a törvényes képviselő védőkénti belépése – ha már ilyen a hatályos szabályozás – a tárgyalás megkezdésétől élhet.

Az 1995-ös változások érintették a védői jogokat is, miután a fiatalkorú előzetes letartóztatásának végrehajtási helyének megváltoztatását indítványozhatja a bíróságnak. Mindezt az előzetes letartóztatás tartama alatt teheti meg, csakúgy, mint az ügyész.

Az indítványról a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig az előzetes letartóztatást elrendelő bíróság, az eljárás későbbi szakaszában pedig az a bíróság határoz, amely előtt a büntetőeljárás folyik. A módosítás biztosítani kívánta – helyesen -, hogy a fiatalkorúak ügyében általában javítóintézetben hajtsák végre a kényszerintézkedést, és büntetés végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdában elhelyezés csak ideiglenesen történjen. Az ideiglenes elhelyezést az eljárás nyomozati szakában a kihallgatások és az eljárási cselekmények gyors, időszerű biztosítása indokolja. A nyomozó hatóságnak a fiatalkorúak elleni ügyekben az új szabályok miatt koncentráltabban kell az eljárási cselekményeket foganatosítani, mivel a büntetésvégrehajtásról szóló szabályozás¹⁶ rögzíti, hogy a nyomozás során az ügyész akkor indítványozhatja a fiatalkorúnak kivételesen büntetésvégrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdában legfeljebb öt napra történő ideiglenes elhelyezését, ha egymást szorosan követő rendőrségi vagy ügyészségi kihallgatások, szembesítések vagy más nyomozati cselekmények terjedelme azt indokolja. Az ügyész részére kisebb terjedelmű nyomozati cselekmény szükségessége esetére lehetőséget biztosít, hogy saját hatáskörében 24 órát meg nem haladó ideiglenes elhelyezésről rendelkezzen.

Tóth Éva azonban már a változtatás hatályba lépésekor felhívta a védők figyelmét, a javítóintézeti végrehajtási hely kialakításával kapcsolatos tárgyi feltételek nem állnak fenn mindenhol és minden esetben¹⁷. Ez az állítás napjainkban is igaz, különösen a fővároson kívüli területeken megoldatlan a fiatalkorúak javítóintézeti elhelyezése. Így az ezirányú védői indítványok jelentős részének nincs fogantaja, a jogosultság „írott malaszt”.

A védőnek lehetősége van vádemelés elhalasztását¹⁸ indítványozni a fiatalkorúak esetében¹⁹. Valójában nézetem szerint nem védői indítványról van itt szó, (csakúgy, nem mint a nyomozás megszüntetésénél, ahogyan azt a nyomozási indítványok között kifejtettem), hanem legfeljebb védői észrevételezésről, amelynek az a tartalma, hogy a védő alkalmazhatónak látja az ügyészi vádemelés elhalasztását. Nem lehet szó indítványról, hiszen arra az elbírálónak határozatot kell hoznia, amire megnyílik a jogorvoslat is. Ezen esetben az ügyész hivatalból, saját belátása szerint, diszkrecionális módon dönthet a vádemelés elhalasztásáról és döntése ellen, akármilyen irányú, akár vádemelés, akár elhalasztás a védő nem élhet²⁰ jogorvoslattal²¹.

¹⁶ 1979. évi 11. tvr. 121/A.§ (2) bek.

¹⁷ Ld. Tóth Éva: Az 1995. évi büntetőjogszabály-módosításáról. Ügyvédek Lapja, 1996/4. 8. o.

¹⁸ Ez a jogintézmény – a már említett, Gyermek Jogairól szóló New Yorki – Egyezmény 40. Cikkének 3. b. pontjával teremti meg az összhangot, amely értelmében az eljáró hatóságoknak kívánatos, hogy tegyenek meg minden olyan intézkedést, amely azt szolgálja, hogy a gyermekek ügyében lehetőleg bírói eljárás mellőzésével tegyenek intézkedéseket.

¹⁹ A jelenleg hatályos Be. szerint már felnőttkoruk esetében is lehetőség van erre 3 évnel nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén. (1998. évi LXXXVIII. tv. 38.§-a iktatta be) 1995-ben a fiatalkorúak ügyében kezdte megengedni a jogintézmény alkalmazását a jogalkotó, ám itt a számításba jöhető bűncselekmények köre szélesebb, miután a büntetési tétel határa magasabb, 5 évig terjedő.

²⁰ Törvényi felhatalmazás hiányában is előfordul olyan értelmezés, hogy a védőnek joga van panasszal élni a vádemelés elhalasztása esetén is. Az alábbi megfogalmazás legalábbis erre enged következtetni: „A megvizsgált ügyekben a sértett, a feljelentő, a magánindítványt előterjesztő, illetve a fiatalkorú gyanúsított, a védő és a törvényes képviselő viszonylag ritkán éltek panasszal a vádelhalasztó határozatokkal szemben (676-ból 19).” Temesi László: A fiatalkorúakra vonatkozó új büntetőjogi szabályok hatályosulásának néhány kérdése. Belügyi Szemle 1998/6. sz. 98. o.

²¹ Miután csak a fiatalkorú élhet panasszal a vádemelés elhalasztása ellen, a védőnek az a joga és kötelessége maradt, hogy felvilágosítsa védencét, hogy ezzel a jogorvoslattal csak akkor célszerű élni, ha a fiatalkorú nem követte el a gyanúsításban szereplő cselekményt, s vele szemben az eljárást megszüntette(t)ik.

Nézetem szerint indokolatlan kirekeszteni a védőt az ezen határozat elleni jogorvoslatból, hiszen a vádemelés elhalasztása, ideiglenesnek tűnő megnevezése ellenére, ügydöntő értékű. Ráadásul a fiatalok terhelte még inkább kevésbé tudja megítélni a határozat megalapozottságát. Ismét azzal a problémával állunk szemben, hogy a védő önállósága mennyiben érintheti a terhelti önrendelkezési jogot. Ez merült fel a rendkívüli perorvoslatok védői kezdeményezésénél is, ahol is az ellenérvet képviselők szerint a védő „nem állíthatja bíróság elé” a terheltet akarata ellenére. A vádemelés elhalasztása – ami egyúttal felelősséget megállapító határozat – elleni védői panasz esetén az ügyész vádat emel, tehát valóban a bíróságra kerül az ügy. A védői intézmény léte, funkciója viszont pontosan azt követeli, hogy a törvénytelen, az anyagi igazságnak meg nem felelő határozatok ne szülessenek, és ez igaz az ügyészi határozatokra is, különösen az érdemiekre. Mind a kirendelt, mind a meghatalmazott védőnek kötelessége az erre való törekvés²². Ugyanakkor a gyakorlatban az is tapasztalható, hogy a védőügyvédek, mint hivatásos szakemberek nem „saját szakállukra” működnek, vagyis tevékenységüket, így a jogorvoslatot is védenek egyeztetik. Kirívó esetben makacs ellentét lehet a védő és a terhelt, illetve jelen körben a törvényes képviselő álláspontja között, ami „kenyértörésre” vezethet. Vagy a terhelt vonja vissza a meghatalmazást vagy a védő mondja fel. A kirendelt védő pedig általában „elhallgat”, tudomásul veszi a védenek akaratát, ha egyáltalán ilyen eset előfordul²³.

A terhelt akarata ellenére történő védői aktivitási szándékot véleményem szerint nem a büntetőeljárás törvénynek kell gátolnia, korlátoznia, hanem az ügyfél és védőügyvéd kapcsolatát rendező ügyvédi etikai kódexnek. Ebben rögzíthető, hogy a terhelt akarata ellenére benyújtott panasz (vagy a rendkívüli jogorvoslatoknál kezdeményezés) hivatásbeli normaszegés, ez is kellő garancia kell, hogy legyen – és az is szerintem – egy jogállamban.

Az új Be. megfogalmazása sem egyértelmű a kérdésben. Nem szerencsés módon az ügyészi határozatok közzétételével kapcsolatos általános rendelkezésekre utal vissza a vádemelés elhalasztása esetén. Ahol is a védővel közölni kell a határozatot, ilyenformán - kiterjesztően úgy is értelmezhető - jogot is ad az ügyészi határozatok elleni jogorvoslatra, (új Be. 228.§ (6.) bek. utal vissza a 169.§ (2)-(5). bek.-re.) Ez a meghatározás azonban az ellenkező következtetésre is okot ad, miután a jogorvoslatot kifejezetten csak annak engedi, akire rendelkezést tartalmaz. (228.§ (1) bek.) Ezek közé pedig a védő nem tartozik, tehát célszerű lenne nevesíteni, konkretizálni az ezirányú védői jogosultságot.

Végül egyetértek azzal az állásponttal²⁴, amely ösztönzi az eljárás nyomozati szakában részt vevő védőket a vádemelés elhalasztására irányuló tevékenységüket. Ezzel a lehető legszélesebb -jogsabályi feltételű – körben élni kell, különösen olyan fiatalok ügyében, akik általában első büntényesként, viszonylag kisebb súlyú vétséget vagy büntettet követnek el, cselekményük alkalmi jellegű elkövetés, avagy belesodrótak a bűncselekménybe. A

²² A fiatalok védőjének önállóságával, a terhelti akarat esetleges másságával foglalkozott Angyal Pál is. Hasonló érveléssel kimondta: „Az eltérés magából a fiatalok ellen folytatott eljárás természetéből következik, amely elsősorban javításra és erkölcsi megmentésre irányul, ahol tehát a védő nem a fiatalok megbízottja, hanem inkább a bíróságnak erkölcsjavító tevékenységében munkatársa, eljárásában tehát a védenek utasításaihoz semmiben sincs kötve.” Angyal Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve. I-II, Bp. 1915. 211.0.

²³ A kirendelt védők fiatalokkal kapcsolatos passzivitását a saját – 1998/99-ben végzett kettős irányú (ügyirat feldolgozó és kérdőíves) empirikus kutatásomon túlmenően más szerzők is megerősítették. Pl. Orell Ferenc, aki megállapította: „A hosszú hónapok óta előzetes letartóztatásban lévő kilenc fiatalokból kettővel meghatalmazott védője egy, illetve két alkalommal vette fel a kapcsolatot. A kirendelt védők nem kerestek kapcsolatot a letartóztatott fiatalokkal.” Orell Ferenc János: A fiatalok védelemhez való joga. Belügyi Szemle, 1998/12. sz. 97. o. Így az sem várható reálisan ezen védői körtől, hogy önálló védelmi jogorvoslati szándékkal „bombázná” a fiatalokat.

²⁴ Lásd. részletesebben Tóth Eva: Az 1995. évi büntetőjogsabály-módosításáról. Ügyvédek Lapja, 1996/4. 6-15. o.

rendezett családi körülmények között élő, rossz társaságba került fiatalok esetében együttműködve a szülőkkel, vagyon elleni bűncselekmények esetén a kár megfizetésére való ösztönzéssel, esetleg erőszakos jellegű cselekmények esetén a sértettől való bocsánatkérés megkísérlésével, szorgalmazni indokolt a fiatalok ügyeinek ilyenkénti lezárását. Segítség kell nyújtani az eljáró fiatalok ügyészenek az adott fiatalok magatartási szabályainak körülhatárolt, személyre szabott megállapításához, s ily módon van lehetősége arra, hogy e jogintézményt az ügyészség alkalmazza és a fiatalok helyes irányú fejlődését előmozdítsa.²⁵

²⁵ A fiatalokkal kapcsolatos büntetőeljárások egyszerűsítésére – egyes külföldön – felmerült a „diverzió” gondolata – amely tágabb fogalomként felöleli a mediációt – azaz tettes-áldozat egyezség intézményét is. Az Egyesült Államokban a 60-as években indult útjára, majd tért hódított Németországban, a skandináv államokban, Angliában. A diverzió, mint a büntetőeljárás alternatívája az elkövető felelősségvonnásának informális útra terelését jelenti, más megfogalmazás szerint: az elterelés a büntetőügy nem büntetőjogi elintézése. Célja elsősorban az, hogy a fiatalok elkövetőknél a büntetőeljárás és végrehajtás káros hatásai csökkenjenek, és az ezzel összefüggő stigmatizációt elkerüljék. Mindemellett az elterelés egyéb előnyei is kirajolódtak, így pl. sok esetben a kár gyorsabb megtérülése a sértett számára, valamint az igazságszolgáltatás túlterheltségének csökkenése. Ld. részletesebben: Barabás Andrea Tünde: Egyezség a büntető eljárásban? Magyar Jog, 1991/8. sz” 466. o.

Hazánkban ennek csak az elméleti csírái találhatók, sem jogi, sem gyakorlati fundamentuma nincs. A „csírák” közé tartozik, hogy az új Be.-ben a vádemelés elhagyása esetén az ügyész előírhatja kötelezettségként a gyanúsítottak a bűncselekménnyel okozott kár egészben vagy részben való megtérítését, esetleg gondoskodjon a sértett jóvátételéről valamely más módon. Ez azonban nem a sértett és a terhelt közötti megállapodás, hanem hatósági előírás előnyért cserébe.